ئیسلام و ئەورووپا،

هۆکارەکانی لێکدابڕان و پێکەوەژیان لەناو بیرکردنەوەی هەردووکیاندا

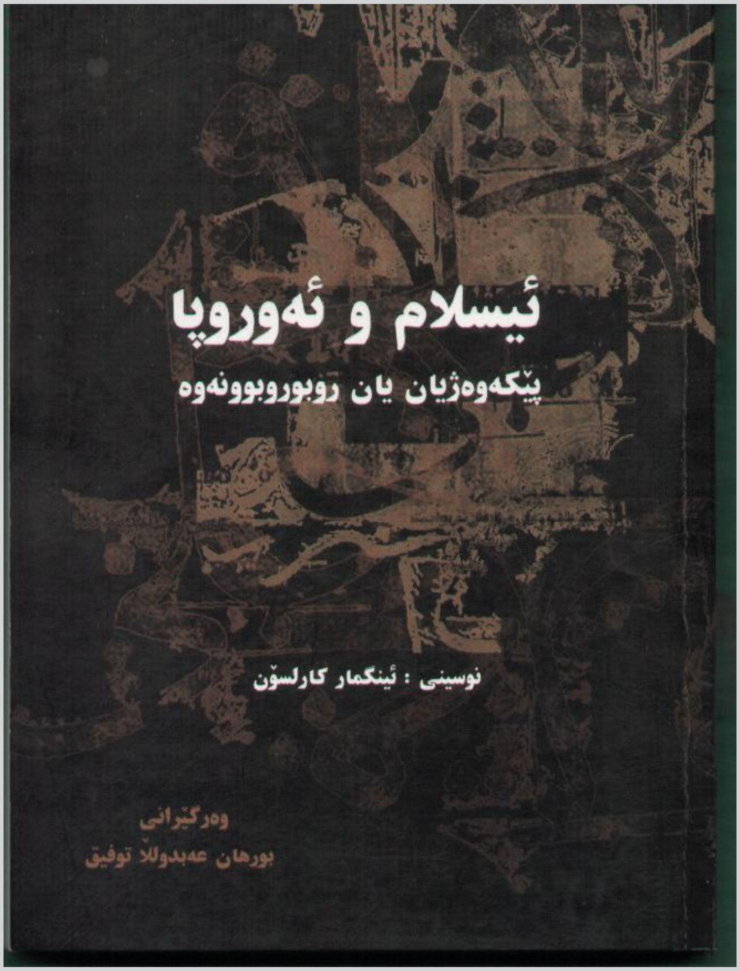

ئاوات محەمەد

> ئەوروپییەكان لەڕێگەی خوێندنەوەی دەوڵەتانی ئیسلامییەوە، هەمیشە هێزە ئاینییەكان وەك هەڕەشەیەكی جدیو وەك بەشێك لەپێكهاتەی ئوسوڵیی سیاسی تەماشای دنیای ئیسلامی دەكەن

یەكێك لەو بوارانەی كێشمەكێشی لەسەرە مەسەلەی پەیوەندی خۆرهەڵاتو خۆرئاوایە، ئەم كێشمەكێشەش لەسەر بنەمای جیاوازی دوو جیهان لەیەكتری دامەزراوە، ئێمە دەزانین تاچ ئەندازەیەك ئەم دوو ژیارە قسە لەسەر یەكتری دەكەن، هەروەها چ ترسێكیان بەرامبەر بەیەكتری هەیە، بەئەندازەیەك كەسیان بێچاودێری ئەویتر ناتوانێت درێژە بەبوونی خۆی بدات، ترسێكی سەیریان لەبۆچوونەكانی یەكتری هەیە، بەشێوەیەكی دوژمنكارانە تەماشای یەكتری دەكەن، ئەوەتا ئەوروپییەكان لەڕێگەی خوێندنەوەی دەوڵەتانی ئیسلامییەوە، هەمیشە هێزە ئاینییەكان وەك هەڕەشەیەكی جدیو وەك بەشێك لەپێكهاتەی ئوسوڵیی سیاسی تەماشای دنیای ئیسلامی دەكەن، بەئەندازەیەك مەسەلەی ئەنتی ئەوروپا بووەتە حەقیقەتێك لەلای ئەوان، یان باشترە بڵێین ئەنتیخۆرئاوا، ئەم حاڵەتە جۆرێك لەفۆبیای دژە ئیسلامی بەدوای خۆیدا هێناوە، كەلەتێزی ململانێی شارستانیەتەكاندا بەئەستەم ئیسلام و خۆرئاوا دەتوانن یەكتر قبوڵ بكەن، كەهەندێك لەسیاستمەدارە گەورەكانی دنیا بەتایبەتی فەرەنسیەكان پێیانوایە ئیسلامی میانڕەو بوونی نییە، كەئەمەش وادەكات كەلێنی نێوان ئەم دوو كەلتوورە قوڵتر بێتەوە و هەڕەشەكانی دابڕان بەرفراوانتر بن.

ئەوەی لەبیركردنەوەی هەردوولادا بەدیدەكرێت ئەوەیە، خۆرئاوا وەك ئەنتی دیموكراتی تەماشای جیهانی ئیسلامی دەكات و هەندێك لەگروپە فەندەمێنتالیستەكان هەمان تێڕوانین دووبارە دەسەلمێننەوە، هەمیشە لەگوتاریاندا باس لەوە دەكەن، دیموكراتییەت مۆدێلێكی نەخوازراوی خۆرئاواییەو لەگەڵ بیركردنەوەو كلتوورو ئاینی ئەماندا ناگونجێت، ئەم فكرەی دیموكراتییە لای ئەمان وەك بانگەشە بۆ دارمانی مۆراڵو ئەخلاقیاتی كۆمەڵایەتی تەماشای دەكرێت، ئەم كتێبە هەوڵدەدات خوێندنەوەیەك بۆ پەیوەندی ئیسلام بەئەوروپاوە بكات، كەنووسەر بەشێوەیەكی ئەكادیمیایی هەستاوە بەدارشتی ئەو تێزەی هەوڵی خوێندنەوەی هەردوو ژیاری بۆ یەكتری دەدات، كەچۆن زۆرجار خۆرئاواییەكان نێرسسیانە قسە لەسەر پەرەسەندن خۆیان و دواكەوتوویی ئەوانی تر دەكەن، تەنانەت لەسەر ئاستی ژیانو چۆنیەتی مامەڵەكردن لەسەر مرۆڤبوونی ئەوان، هەروەها نووسەر هەوڵی داوە ئاستی كەمبینی زۆرێك لەنووسەرە ئیسلامیو خۆرئاواییەكان لەبەرمبەر یەكتریدا باسبكات، بەوەی جۆرێك لەبەدحاڵیبوون لەنێوان هەردووكیاندا هەیە بۆ تێگەیشتن لەیەكتری، بەڵام ناكرێت ئێمە ئەو حەقیقەتەمان لەبیربچێت، خۆرئاوا خاوەنی زۆرێك لەبوارە فكریو فەلسەفییەكانە، بەئەندازەیەك هەست بەجیاوازیو دابڕان لەنێوان ئێمەو ئەواندا دەكەین، هەر لەبەرئەمەیە ئەوان دەتوانن ئێمە بەشێوەیەكی قوڵترو فراوانتر بخوێننەوەو لەبواری تایبەتیدا بتوانن سەنتەری لێكۆڵینەوەمان لەسەر دامەزرێنن، ئەمیان مەسەلەیەكە ئاسان نییە ئێمە هەمان كار بكەین، وەك هەندێك لەتیۆرستە ئیسلامییەكان هەوڵی بۆ دەدەن، بەڵام ناكرێت ئەوەمان بیربچێت لای ئێمە گەڕانەوە بۆ بنەماكانی پێشینەو خوێندنەوەی هەموو واقعی كۆمەڵایەتیو سیاسیو رۆشنبیرمان بەپێی ئەو تێگەیشتنە زۆرجار توشی ئاستەنگی گەورە دێت، نووسەر لەبەشی سێهەمدا باس لەئیسلامو دیموكراتی وەك دوو چەمكی دژ بەیەك دەكات، كەچۆن ئیسلام سیستمێكی گشتگیرە لەڕووی سیاسیەوە، ناتوانێت بچێتە ژێر باری تێزی دیموكراتییەتی خۆرئاوایی، بەڵام بۆخۆشی توانای بەرهەمهێنانی تێزێكی نوێی بۆ سیستمی سیاسی نییە، تەنها بەگەڕانەوە بۆ ماكی خۆی نەبێتو ئوسوڵیەتییەكی سیاسی بەرهەمبهێنێت، لەزۆر رووەوە لەگەڵ بیركردنەوە هاوچەرخەكانو بنەما نیودەوڵەتییەكاندا جیاواز بێت، ئەگەرچی ئێستا لەناو زۆرێك لەوڵاتە ئیسلامییەكاندا گفتوگۆیەك بەناوی دیموكراتی هەنوكەییەوە هەیە، كەمەبەست لێی دۆزینەوەی شێوازێكە لەمومارەسەكردنی سیاسی بۆ ئەوەی لانی كەم لەهەندێك رەخنە جیهانییەكان خۆیان رزگار بكەن، هەروەها مەسەلەیەكی تر هەیە پێویستە هەڵوەستەی لەسەر بكەین، ئەویش هەڵوێستی ئەو رۆشنبیرانەی وڵاتانی عەرەبییە كەئێستا بەناوی لیبراڵە نوێیەكانەوە ناسراون، ئەمانە لەدەرەوەی تێزی تەقلیدی بۆ خوێندنەوی ئیسلام، بەدوای

ئەڵتەرناتیڤی سیاسیدا دەگەڕێن تاکو لەو ڕێگەیەوە بوار بۆ مومارەسەی جۆرێك لەسیاسەت خۆش بکەن، لەسیماکانیدا لەو دیموکراتییە دەچێت ئەمڕۆ لەخۆرئاوادا مومارەسە دەکرێت، بەڵام لەگەڵ بوونی هەندێك جیاوازی.

تێزێك هەبوو لەناو جیهانی ئیسلامیدا قسەی لەسەر دەکرا بریتی بوو لەئابووری ئیسلامی، ئەویش لەتافی دوو جەمسەریدا زۆر بەهێز بوو، کەبەبیرکردنەوەی ئەم کەسانە ئابووری ئیسلامی، شێوازێکی نوییە لەئابووری، لەئابووری سەرمایەداری‌و سۆسیالیستی جیاوازە، بەڵام لەناو ئەو هەموو پەرەسەندنە تەکنۆلۆژی‌و ئایدۆلۆژی‌و سۆسیۆلۆژیەی لەو کاتەدا ڕوویدا، سەرکەوتنی تێزێکی لەو شێوەیە نەیدەتوانی بەرەو ڕووی ئەو هەموو پەرەسەندنە ببێتەوە، بەتایبەتی لەکۆتایی هەشتاکانەوە تافێکی نوێ لەئابووری هاتە کایەوە، بەناوی جیهانگیرییەوە کەئەستەم بوو بەو بیرکردنەوە تەقلیدیانە بەرەنگاری ببینەوە، بەڵام ئەم جۆرە لەبیرکردنەوە زۆر سەرسەختانە ئەیویست لەناو جیهانە نوێیەدا بوونی خۆی بسەلمێنێت، کەئابووری سۆسیالیستی لەبەرامبەریدا نەیتوانی خۆی ڕابگرێت، ئەوە بوو لەکەمترین ماوەدا تووشی ئەو دارمانە بوو، کەهەمووما‌ن لەکۆتایی هەشتاکانی سەدەی بیستدا بینیمان، بەڵام لایەنگرانی تێزی ئابووری ئیسلامی هەر لەسەر هەمان میتۆد بەردەوام بوون، تاکو زۆرێك لەم وڵاتانە تووشی گەورەترین قەیرانی ئابووری‌و سیاسی بوونەوە، بەڵام لەڕووی سیاسیەوە بەهۆی حوکمی تۆتالیتاری‌و دەزگا سەرکوتگەریەکانی خۆیانەوە توانیان هەندێکیان بمێننەوە، بەڵام ئەم مانەوەیە لەسەر حسابی ماف‌و ئازادییەکانی هاوڵاتیانی ئەو وڵاتانە بوو، ئەوەی لەم کتێبەدا جێگەی سەرنجە ئەمانبانەتەوە بۆ لای ئەو بیرمەندانەی هەوڵیاندەدا هاولێکچوونێك لەنێوان ئیسلام‌و سۆسیالیزمدا وەك مۆدێلی سیاسی ئەو کاتەدا بکەن، کەئەم مەسەلەیە بۆ ماوەیەکی درێژ جێگەی هەندێك لەڕەوتە ئیسلامییەکان بوو، لەنێو هەموو ئەوانەدا کەهەم جێگەی سەرنج‌و هەم شێوەیەکی کۆمیدی لەخۆگرتبوو ئەو پێشنیار‌و سەرنجە شێتانە بوو، کەدیکتاتۆرێکی وەك قەزافی دەیدا، بەناوی تیۆرەی سێهەم، کەتیۆرەیەك بوو تەنها لەناو بیرکردنەوەی سەرکردەیەکی وەك ئەودا جێگەی دەبووەوە، وەك چۆن دروستکردنی یەکێتی ئەفریقاو هەموو ئەو بەشدارییە پێکەنیناویانەی لەکۆبوونەکاندا بۆخۆی جگە لەجۆرێك لەگاڵتەجاری هیچی تر نەبوو، ئەم تیۆرەیەشی هەمان ڕەهەندی لەخۆ گرتووبوو، کەلەگەڵ خۆی هەموو بیرکردنەوەکانی بردە ژێرخاکەوە و هیچی بۆ مومارەسکردن نەمایەوە.

دواتر نووسەر دێتەسەر موسڵمانەکانی ئەوروپا، بەچ شیوەیەك دەتوانن لەگەڵ واقعی تایبەتی خۆیاندا مامەڵە بکەن، بۆ ئەم مەسەلەیە بۆسنە وەك نمونە دەهێنێتەوە، کەچۆن تێزی دوژمنکارانەی یەکتری وایکرد تێزێکی تر بێتە ئاراوە بەناوی ئیسلامی ئەوروپی، کەئەم جۆرە لەئیسلام دەیویست جۆرێکی جیاواز بێت لەو ئیسلامەی ئێمە دەیناسین، واتە نمونەیەك بێت جێگەی قبوڵ بێت، وەك ئەوەی عزەت بیکۆڤیچ لەکتێبەکەیدا دەربارەی ئیسلام‌و خۆرهەڵات‌و خۆرئاوا باسی لێوە دەکات، بەڵام ئایا ئەم ئیسلامە دەتوانێت ببێتە نمونەیەکی بەرچاو لەبیرکردنەوەی سەرجەم کۆمەڵگە ئیسلامیەکان؟

سەرچاوە:

خوێندنەوەیەك بۆ کتێبی ئیسلام‌و ئەوروپا

ئینگمار کارلسۆن، بۆ کوردی: بورهان عەبدوڵڵا تۆفیق، چاپ: خانەی وەرگێڕان، زنجیرەی 154، چاپی یەکەم، 2007